

De jongen in de toren

De treurige geschiedenis van een koningszoon

Op 8 juni 1795 overleed in de Tour du Temple in Parijs een jongen die Louis Capet werd genoemd. Op zijn door tuberculose aangetaste lichaam werd door vier artsen een autopsie uitgevoerd, waarna het in het geheim naar een anoniem graf werd gebracht. Niemand wist dat een van de artsen het hartje van het kind in zijn jaszak had gestoken.

Louis XVI en Marie-Antoinette trouwden in 1770, respectievelijk 15 en 14 jaar oud. De geboorte van een troonopvolger liet lang op zich wachten, wat met name de jonge koningin tot mikpunt van lasterlijke pamfletten maakte. Pas in 1778 werd hun eerste kind Marie-Thérèse geboren, vooral bekend als *Madame Royale*. Marie-Antoinette was, in weerwil van de teleurstelling in het land, dolgelukkig met de dochter die geheel aan haar zou toebehoren en niet aan de staat. In 1781 volgde een kroonprins. Hij heette Louis-Joseph en gold als zeer intelligent. In 1785 werd nog een prinsje geboren, Louis-Charles, een levendig kind met een fijn gezichtje, grote blauwe ogen en blond haar. Een jaar later volgde een dochtertje, Sophie-Béatrice, dat echter net voordat ze een jaar oud was overleed.

Marie-Antoinette schijnt een zeer toegewijde moeder te zijn geweest, die al haar kinderen zelf zoogde, wat destijds een unicum was in vorstelijke kringen. De koninklijke kinderen groeiden evenwel op in onvoorstelbare weelde; elk kind had tientallen bedienden, van kindermisjes met verschillende taken tot eigen zilverpoetsers, wasvrouwen en kamerjongens. Over Louis-Charles schreef de koningin in 1789 een brief aan de gouvernante van haar kinderen. Daarin zegt ze dat zijn gezondheid altijd goed is geweest, maar dat zijn zenuwen al sinds zijn geboorte zeer gevoelig zijn, hij schrikt van elk vreemd geluid.

De *dauphin* Louis-Joseph bleek een zwakke gezondheid te hebben en had regelmatig hoge koortsen. Te laat werd bij hem tuberculose ontdekt omdat de koning en koningin lange tijd de ernst van zijn toestand ontkenden, tot zijn wervelkolom vervormde en hij uiteindelijk een korset aan moest om rechtop te kunnen lopen. Hij overleed in juni 1789 toen hij zeven jaar oud was. Zijn vierjarige broertje Louis-Charles was nu de *dauphin*. Marie-Antoinette kreeg grijze haren van verdriet en stortte zich met al haar moederliefde op de kleine prins, met wie ze een hechte band ontwikkelde.

Geen rouwperiode

Intussen rommelde het in het praktisch failliete Frankrijk. Op 4 mei 1789 werd de vergadering van de Staten-Generaal geopend, die de aanloop naar de Revolutie zou blijken te zijn. Hier was Louis-Joseph, in een korset gehesen, nog bij. Toen hij een maand later overleed, bleek het gezag van de koning al zo ver afgenomen dat zijn verzoek om enkele dagen te mogen rouwen door de afgevaardigden in de Staten-Generaal werd afgewezen: de vergaderingen moesten doorgaan. De revolutionaire gebeurtenissen volgden elkaar nu snel op. Op 20 juni legden de leden van de Nationale Vergadering, enkele dagen eerder uit de Staten-Generaal geweest, de Eed op de Kaatsbaan af. Voor de zekerheid liet de koning troepen

naar Parijs en Versailles komen. Dit was olie op het vuur van de Parijse burgers, die op zoek gingen naar wapens en munitie om zich te kunnen verdedigen. Op 14 juli bestormden zij de Bastille, bolwerk van het absolutisme, om die vervolgens tot de grond toe af te breken. Ondertussen was het schrijven aan een grondwet begonnen en werd en passant de standensamenleving afgeschaft. De Verklaring van de rechten van de mens en de burger volgde in augustus, waardoor in theorie iedereen in Frankrijk gelijk was. Begin oktober marcheerden boze arbeidersvrouwen uit Parijs naar Versailles, vergezeld door als vrouw verklede mannen die hoopten dat er zo niet op hen geschoten werd. De volgende dag namen ze het koninklijk gezin mee naar Parijs. Voortaan moesten ze te midden van het volk in de Tuilerieën wonen; zo zou de koning op de hoogte zijn van wat onder de Parijzenaren leefde. In de Nationale Vergadering, die het landsbestuur nu in handen nam, tekende zich een splitsing af tussen meer en minder radicale revolutionairen.

In juni 1791 probeerde het koninklijk gezin, dat gevangen zat in het eigen paleis, in vermomming naar het buitenland te vluchten. Tijdens een stop in de buurt van Varennes werd de koning echter herkend. Het gezin werd onder algemeen gejoel Parijs weer binnengebracht en was nu echt het respect van het volk kwijt. De koning keurde in september de nieuwe grondwet goed, waarin een constitutionele monarchie werd vastgelegd. Maar nog geen jaar later, in augustus 1792, drongen de radicale revolutionairen de Tuilerieën binnen om de koning en zijn gezin te arresteren. De Nationale Vergadering had in april de oorlog verklaard aan Oostenrijk en Pruisen, maar de koning had in het geheim gepoogd juist deze landen te hulp te roepen. ▶

Nicole van der Steen
is redacteur van Kleio.

Boven: Portret van Louis-Charles, de latere Louis XVII. Geschilderd door Joseph-Marie Vien rond 1793. Bron: Carnavalet Museum. Linkerpagina: Marie-Antoinette met haar kinderen. Links Marie-Thérèse, op schoot Louis-Charles, rechts de *dauphin* Louis-Joseph en in de wieg Sophie-Béatrice. Portret uit 1787, geschilderd door Élisabeth Vigée Le Brun. Bron: Palace de Versailles.

Aanvankelijk werd het gezin, inclusief personeel, ondergebracht in enkele kamers in de kleine toren van de Temple, een middeleeuws tempeliersslot. De grote toren van 45 meter hoog was nog niet gereedgemaakt. Eind september verhuisde de koning naar de tweede etage van de grote toren, waar zijn zevenjarige zoon hem kwam vergezellen. De koningin, haar dochter en de zuster van de koning zaten bij elkaar op de derde etage. Overdag mocht het gezin in elkaars gezelschap zijn, maar toen in december het proces van de koning begon, werd hij definitief van zijn familie gescheiden. De kleine Louis-Charles werd weer naar zijn moeder gebracht.

Schilderij van het tempeliersslot Tour du Temple in Parijs uit ca. 1795. In dit slot werd de Franse koninklijke familie gevangengehouden tijdens de Franse Revolutie. In 1808 werd het gebouw gesloopt omdat het een bedevaartsoord was geworden voor royalisten. Schilder onbekend. Bron: Carnavalet Museum.

Revolutionaire opvoeding

Op 21 januari 1793, na de avond tevoren urenlang afscheid te hebben genomen van zijn wanhopige gezin, werd de koning naar de guillotine gebracht die op de Place de la Révolution was opgesteld (de huidige Place de la Concorde, ongeveer op de plek waar nu de obelisk staat). Toen zijn gezinsleden in de Temple hoorden dat de koning dood was, knielde de koningin voor haar zoon van bijna acht jaar oud, nu officieel koning Louis XVII. Op de avond van 3 juli 1793 kwamen vijf revolutionairen de kleine koning ophalen. Hij zou voortaan in de verlaten kamer van zijn vader verblijven, onder de hoede van het echtpaar Simon, dat hem tot revolutionair zou opvoeden. Het duurde een uur voordat de moeder het schreeuwende kind liet gaan; ze wist dat ze haar zoon niet meer terug zou zien. Nog twee dagen hoorde ze hem onafgebroken huilen in de kamer onder de hare. Uit teruggevonden facturen is later gebleken dat het echtpaar Simon geprobeerd heeft zo goed mogelijk voor de jongen te zorgen. Ze hadden speelgoed, bloemen en vogeltjes voor hem gekocht. Maar ze leerden hem ook revolutionaire liederen en dwongen hem revolutionaire

haat tegen de Bourbons uit te schreeuwen, zoals zijn zuster een etage hoger duidelijk kon horen. Marie-Antoinette werd op 1 augustus 1793 overgebracht naar de Conciergerie, een middeleeuws paleis op het Île de la Cité dat al eeuwen als gevangenis dienstdeed. Tijdens haar proces werd zij onder meer beschuldigd van samenzwering tegen de Republiek en incest met haar zoontje – vooral tegen het laatste verweerde ze zich heftig. Op 16 oktober 1793 viel ook het hoofd van de koningin onder de guillotine. De zuster van de koning, Madame Elisabeth, volgde op 10 mei 1794. Marie-Thérèse werd op 17 december 1795, na drie jaar en vier maanden opsluiting, uitgewisseld tegen vier in Oostenrijk gevangengehouden commissarissen van de Republiek. Zij was officieel de enige van het gezin die de Revolutie overleefde.

Afzondering

Op 19 januari 1794 werd het echtpaar Simon ontheven van zijn taak. Met hun vertrek begon de onvoorstelbare lijdensweg van het kind in de Temple. De jongen die daar anderhalf jaar later overleed, zat in volkomen afzondering opgesloten in een koude kamer met een getralied raam dat nooit openging. Zijn voedsel werd door een luik naar binnen geschoven, nooit kwam iemand zijn kleren of zijn beddengoed verschonen. De jongen kwam nauwelijks zijn bed uit en raakte overdekt met vlooiën en luizen. Elke avond kwamen zijn bewakers hem met veel lawaai wakker maken; als hij zich oprichtte, werd hij uitgelachen en uitgescholden. Buiten was de Terreur in volle gang, het schrikbewind waaronder Maximilien de Robespierre iedereen die niet revolutionair genoeg was liet ombrengen.

Uiteindelijk liet een toevallig passerende kok de kamer openen. Hij trof er de kromgegroeide jongen aan met gezwollen op zijn knieën en armen, en onder de schurft. Hij kon niet staan, at niet en sliep niet. Inmiddels was Robespierre van zijn voetstuk gevallen en geguillotineerd, en kwam er een einde aan de Terreur. De jongen kreeg bezoek van een arts, die later verklaarde in hem niet de vroegere kroonprins te herkennen. Hij werd verschoond en verzorgd, maar hij herstelde niet meer. Op 8 juni 1795 zei hij tegen zijn verpleger dat hij hem iets moest vertellen, maar voor hij zijn zin af kon maken, viel zijn hoofd voorover en stopte zijn hart met kloppen.

Een dag later voerden vier gerenommeerde artsen een autopsie uit op het lichaampje. Een van hen nam heimelijk het hart mee om het te conserveren in een vaas met alcohol. Na vele omzwervingen kwam dit inmiddels gemummificeerde hartje in 1975 in de crypte van de basiliek Saint-Denis terecht, waar alle Franse koningen werden begraven en waar zij na de beruchte revolutionaire grafschennis zijn herbegraven. Over de identiteit van de onherkenbaar veranderde jongen durfden

ook deze vier artsen zich niet uit te spreken. Buiten de Temple was zijn lijdensweg nooit bekend geworden, waardoor de plotselinge dood van de kleine koning simpelweg te dramatisch was om te geloven. Daarbij was geen van de vaak wisselende bewakers dicht genoeg in zijn buurt geweest om zeker te weten wie het kind in de Temple was. Dat alles schiep ruimte voor de complottheorieën en ontsnapingsverhalen die begin negentiende eeuw de ronde deden. Toen na de val van Napoleon de kust weer veilig was, doken overal in Europa volwassen mannen op die beweerden dat zij Louis XVII waren. Ze verklaarden dat de jongen die in de Temple overleed een dubbelganger was, dat de echte troonopvolger was gered en buiten Frankrijk betere tijden had afgewacht. Inderdaad zijn na de dood van koning Louis XVI plannen gemaakt om Marie-Antoinette en haar kinderen te redden, maar die zijn nooit uitgevoerd. Verhalen over de redding van Louis XVII werden onder andere gevoed door de avonturenromans van Baronesse d'Orczy over de Rode Pimpernel (vanaf 1905), die zijn levenstaak maakte van het redden van de Franse adel uit de Terreur. Hoogtepunt van zijn avonturen was de ontvoering van de kleine koning uit de Temple.

Een leeg graf

Wat niet hielp, was dat niemand wist waar het graf van het kind was. Er werden vier mogelijke locaties aangewezen. Bang om een leeg graf aan te treffen, verzuimde koning XVIII ook maar een van de graven te laten openen. Het kind werd op 10 juni 1795 begraven in een massagraf op het kerkhof van Sainte-Marguerite in Parijs, maar vermoedelijk al snel elders op het kerkhof herbegraven of misschien zelfs op een ander kerkhof. Toen het graf op Sainte-Marguerite in 1846 uiteindelijk werd geopend, bleek het een door tuberculose aangetast lichaam van een zestienjarige te bevatten, zes jaar te oud. De mannen die beweerden Louis XVII te zijn waren niet allemaal even geloofwaardig. Er moeten er in totaal 101 (!) geweest zijn, van wie Karl Wilhelm Naundorff de succesvolste was. De Nederlandse koning Willem II gaf hem toestem-

ming de achternaam 'De Bourbon' te voeren. Deze naam dragen zijn nakomelingen nog steeds. Al sinds zijn dood in 1845 prijkt op zijn graf in Delft de tekst 'Lodewijk XVII, koning van Frankrijk'. In 1950 werd het skelet van Naundorff onderzocht, zonder concreet resultaat. Maar na vergelijking van het in de kist gevonden haar met haarlokken van de dauphin (afgeknipt door Marie-Antoinette persoonlijk) bleek dat het hier niet dezelfde persoon betrof. In 1998 kwam er definitief bewijs, toen met DNA-tests op een bot van Naundorff werd aangetoond dat deze niet verwant was aan Marie-Antoinette. Maar de familie van Naundorff erkende de uitslag niet. Het kind zou wél van de koning zijn geweest, maar verwekt bij een hofdame en in het gezin ondergeschoven.

Uiteindelijk is DNA-onderzoek verricht op het hartje van het kind in de Temple. Na vier maanden van onderzoek, op twee plaatsen onafhankelijk van elkaar uitgevoerd, werd op 19 april 2000 duidelijk dat het DNA uit haarlokken van Marie-Antoinette en twee van haar zusters geheel overeenkomt met dat gewonnen uit het hartje dat op 8 juni 1795 in de Temple ophield met kloppen. Geen Franse koning heeft meer geleden dan de kleine Louis XVII, die werd gehaat, gehersenspoeld en aan zijn lot overgelaten om zijn enige misdaad: te zijn geboren als de zoon van koning Louis XVI. ■

Links: Het grafmonument op de begraafplaats Sainte-Merguerite dat van Louis XVII zou zijn. In dit graf werden de beenderen van een onbekende zestienjarige jongen gevonden. Onder: Het graf van Karl Wilhelm Naundorff in Delft.

Verder lezen

Deborah Cadbury, *The lost king of France. A true story of Revolution, Revenge and DNA* (2002).

Over het graf en het hart van het kind van de Temple:

Artikel in het medisch tijdschrift *Medicographia*: tiny.cc/K1HVL1.

Artikel op weblog *Med Meanderings*: tiny.cc/K1HVL2.

Alain Decaux, 'L'extraordinaire destin de Louis XVII, martyr d'histoire' in *Le Figaro Magazine*, 28 april 2000, pp. 27-32.

Over Naundorff: skepsis.nl/naundorff.